

UMAR XAYYOM RUBOIYLARI TARJIMALARINING XUSUSIYATLARI

Ishankulova Diyora Allovidinovna

Assistant Toshkent Davlat Transport Universiteti

Email: diera.ishankulova@yandex.ruOrcid: (<https://orcid.org/0000-0002-8957-8698>)

Jumaqul Xamroev taqrizi asosida

Annotatsiya.: Ushbu tezis Umar Xayyom ruboiylarining turli tillarga tarjima qilinish jarayonida yuzaga keladigan badiiy va falsafiy muammolarni tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda ruboiy janrining o'ziga xos xususiyatlari, xususan, qisqa shaklda chuqur mazmun ifodalash, ramziy obrazlar va falsafiy qatlamning tarjimada aks ettirilishi masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, o'zbek, rus va ingliz tillaridagi tarjimalarda shakl va mazmun muvozanati, madaniy moslashtirish hamda tarjimon shaxsiyati ta'siri ochib beriladi. Tadqiqot natijalari Umar Xayyom ruboiylari tarjimalarining ko'p qirrali va talqinga boy ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Umar Xayyom, ruboiy, badiiy tarjima, falsafiy mazmun, tarjima muammolari.

Annotation; This thesis is devoted to the analysis of artistic and philosophical issues arising in the translation of Omar Khayyam's rubaiyat into different languages. The study examines the specific features of the rubai genre, such as the expression of profound meaning in a concise form, symbolic imagery, and the transmission of philosophical depth in translation. Particular attention is paid to the balance between form and content, cultural adaptation, and the influence of the translator's individuality in Uzbek, Russian, and English translations. The results of the research demonstrate the multidimensional nature and interpretative diversity of translations of Omar Khayyam's rubaiyat.

Keywords: Omar Khayyam, rubaiyat, literary translation, philosophical content, translation challenges.

Аннотация; Данный тезис посвящён анализу художественных и философских особенностей перевода рубаи Омара Хайяма на различные языки. В работе рассматриваются специфические черты жанра рубаи, такие как выражение глубокого смысла в краткой поэтической форме, символичность образов и передача философского содержания в переводе. Особое внимание уделяется соотношению формы и содержания, культурной адаптации, а также роли личности переводчика в узбекских, русских и английских переводах. Результаты исследования показывают многогранность и интерпретационное разнообразие переводов рубаи Омара Хайяма.

Ключевые слова: Омар Хайям, рубаи, художественный перевод, философское содержание, проблемы перевода.

KIRISH. Sharq mumtoz adabiyotining yirik namoyandalardan biri Umar Xayyom ruboiy janrini falsafiy mazmun, hayotiy teranlik va badiiy mukammallik bilan boyitgan shoirdir. Uning ruboiylari asrlar davomida nafaqat fors-tojik adabiyotida, balki jahon adabiyotida ham keng tarqalib, turli tillarga tarjima qilingan. Xususan, Xayyom ruboiylarining o‘zbek, rus, ingliz va boshqa tillardagi tarjimalari tarjima nazariyasi va badiiy tarjima muammolarini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi. Mazkur ishda Umar Xayyom ruboiylari tarjimalarining asosiy xususiyatlari, tarjimonlar duch keladigan muammolar hamda badiiy-estetik yechimlar tahlil qilinadi.

Umar Xayyom ruboiylarining badiiy xususiyatlari. Umar Xayyom ruboiylari quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi:

Qisqa shaklda chuqur mazmun – to‘rt misrada hayot, vaqt, taqdir, inson va borliq haqidagi falsafiy qarashlar ifodalanadi.

Ramziy va majoziy obrazlar – may, soqiy, qadah, gul, bahor kabi timsollar orqali hayot falsafasi beriladi.

Musiqiylik va vazn – ruboiylar aruz vaznida yozilib, ichki ohangdorlikka ega.

Paradoks va kinoya – ko‘pincha an’anaviy diniy-dogmatik qarashlarga nisbatan shubha va tanqid seziladi.

Aynan shu xususiyatlar tarjima jarayonini murakkablashtiradi.

Ruboiy tarjimasidagi asosiy muammolar

Umar Xayyom ruboiylarini tarjima qilishda quyidagi muammolar yuzaga keladi:

Shakl va mazmun muvozanati

Tarjimon ruboiyning to‘rt misrali shakli, qofiya tizimi va vaznini saqlagan holda mazmunni yetkazishi lozim. Ko‘p hollarda mazmunni saqlash uchun shakldan, shaklni saqlash uchun esa mazmundan voz kechishga to‘g‘ri keladi. Falsafiy tushunchalarni tarjima qilish. Xayyom ruboiylaridagi falsafiy qatlam bevosita emas, ramziy tarzda ifodalangan. Bu ramzlarni boshqa til va madaniyatda aynan berish qiyin. Madaniy va diniy kontekst. May, soqiy, taqdir, qismat kabi tushunchalar Sharqona tafakkur bilan bog‘liq bo‘lib, ularni boshqa til o‘quvchisiga tushunarli qilish tarjimonidan izoh yoki moslashtirishni talab etadi.

Tarjima usullari va yondashuvlar

Umar Xayyom ruboiylari tarjimasida asosan quyidagi yondashuvlar kuzatiladi:

So‘zma-so‘z tarjima – matnga sodiqlik ustuvor bo‘ladi, biroq badiiylik pasayishi mumkin.

Erkin tarjima – ruboiyning g‘oyasi va ruhi saqlanib, shakl nisbatan erkin talqin qilinadi.

Badiiy moslashtirish – tarjimon o‘z tilining she‘riy imkoniyatlaridan foydalanib, ruboiyni qayta yaratadi.

Masalan, ayrim o‘zbek tarjimonlari Xayyom ruboiylarini milliy she‘riyat an‘analari asosida ohangdor va xalqona tarzda tarjima qilganlar.

Turli tillardagi tarjimalarni qiyosiy tahlil qilish

Xayyom ruboiylarining ingliz tilidagi mashhur tarjimalari (masalan, E. Fitsjerald talqinlari) asliyatdan ancha erkin bo‘lib, G‘arb o‘quvchisiga moslashtirilgan. O‘zbek va rus tarjimalarida esa, odatda, Sharqona ruh va falsafani saqlashga intilish kuchliroq seziladi.

Bu holat shuni ko‘rsatadiki, har bir tarjima muayyan davr, madaniyat va tarjimon shaxsiyati bilan chambarchas bog‘liqdir.

Xulosa. Umar Xayyom ruboiylari tarjimalari murakkab va ko‘p qatlamli jarayon bo‘lib, unda shakl, mazmun, falsafa va badiiylik o‘zaro uyg‘unlashishi lozim. Tarjimon nafaqat tilshunos, balki shoir va mutafakkir sifatida ham ish ko‘rishi talab etiladi. Turli tillardagi tarjimalar Xayyom merosining universalligini ko‘rsatsa-da, har bir tarjima asarning muayyan talqinidir.

Xulosa qilib aytganda, Umar Xayyom ruboiylari tarjimalarini o‘rganish badiiy tarjima nazariyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR

1, Farhangi zaboni to‘viki. Ҷ.2. 45000 kalima va ibora. / Tartibdihandagon T.N.Zehni, V.A.Kapranov, S.X.Arzumanov, V. Mahmudov, R.Hoshimov va digaron. – Moskva, 1969. – 532 s.

2. Umari Xayyom. Ruboiyot. Tartibdihanda M. Zand. – Stalinobod, 1955. – 82 s.

3. Umari Xayyom. Ruboiyot. Tartibdihanda M. Zand. – Stalinobod, 1955. – 113 s.

4. Rubaiyat of Omar Khayyam (with a commentary by H.M. Batson. – London: Strand, 1912. – 96 p.

5. Joseph von Hammer Purgstall. Die Rubajat des Omar Chajjam und die deutche Literatur. Berlin, 1973. – 117 p.

6. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. – 73 p.

7. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. – 193 p.

8. Umari Xayyom. Ruboiyot. Tartibdihanda M. Zand. – Stalinobod, 1955. – 117 s.

9. Yuqoridagi manba. – B.87.

10. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. – 206 p.

11. Rubaiyat of Omar Khayyam (with a commentary by H.M. Batson. – London: Strand, 1912. – 14 p.

12. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. – 206 p.

13. Rubaiyat of Omar Khayyam (with a commentary by H.M. Batson. – London: Strand, 1912. – 14 p.

14. Umari Xayyom. Ruboiyot. Tartibdihanda M. Zand. – Stalinobod, 1955. – 118 s.

15. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. - 47 p.

16. Umari Xayyom. Ruboiyot. Tartibdihanda M. Zand. – Stalinobod, 1955. – 119 s.
17. Said Edward. Orientalism. -New York: Vintage Books, 1979. – 114 p.
18. Rubaiyat Omar Khayyam. Translated by Edward Fitzgerald». – London: Soho Square, 1961, - 5 p.
19. Ирам – вожаи асотирӣ буда, маънояш биҳишти заминӣ ё боғи афсонавие, ки шоҳи афсонавӣ Шаддод офаридааст.
20. Rubaiyat of Omar Khayyam (with a commentary by H.M. Watson. – London: Strand, 1912. – 5 p.